

Replik til anmeldelsen af Henning Bergenholtz og Sandro Nielsen:

Fagkulturer mødes: refleksion over den tværfaglige forsknings udfordringer

Bogen *Europæisk Retskultur – på dansk*, som Henning Koch og jeg har redigeret, indeholder resultaterne af et tværfagligt forskningssamarbejde mellem jurister fra Københavns Universitet og sprogfolk fra Copenhagen Business School. Titlen slår bogens overordnede tema an: Med integrationsprocessen i Europa opstår der en fælles europæisk retskultur, der skal omsættes og oversættes til dansk. Dermed er rammen givet for de enkelte bidrag, der hver for sig fokuserer på vidt forskellige facetter af det møde mellem dansk og europæisk retskultur, som integrationen indebærer, og tilsammen gerne skulle give læseren et billede af emnets kompleksitet.

På de foregående sider i *Hermes* er bogen blevet anmeldt af Henning Bergenholtz og Sandro Nielsen. I denne replik vil jeg kommentere især en af de problemstillinger, som anmelderne bringer på bane: bogens tværfaglige karakter. Jeg taler på egne vegne, men i enighed med Henning Koch, der har gennemlæst teksten.

Tværfaglighed og fagligt mod

Anmelderne introducerer allerede på første side et begreb, som er centralt for den tværfaglige forskning: fagligt mod. De taler om, at Anne Knudsen, som har skrevet bogens forord, er fagligt modigere end flere af forfatterne, fordi hun "tør og kan" definere kultur. Men hvornår er man egentlig fagligt modig i et tværfagligt forskningssamarbejde? Er man mest modig, når man melder klart ud med præcise definitioner af kernetermerne på sit eget område, som Anne Knudsen, der udover at være chefredaktør ved Weekendavisen også er antropolog og derfor ekspert i at definere "kultur".¹ Eller er man modigere, når man som Jonas Christoffersen, der er jurist, vover sig ud på fremmed grund og udtaler sig om sprog og kultur?² Eller måske allermodigst, når man som Lene Palsbro og jeg afviser at anvende det retskulturbegreb, som har været

---

¹ Anne Knudsen deltog ikke i projektet, men sagde til vores store glæde "ja" til at bidrage med et forord til bogen.

² Jonas Christoffersen: "Retlig kreolisering – om selvinkriminering i dansk, europæisk og amerikansk menneskeret", pp. 249-287.

udgangspunktet for hele forskningsprojektet, men som efter vores opfattelse er uanvendeligt som analysebegreb inden for den diskursteoretiske ramme, vi har sat for vores delprojekt?³ Jeg ved det ikke, men jeg vil vove den påstand, at en forsker, der arbejder tværfagligt, let kommer ud for enten at agere bangebuks eller at udvise dumdristighed.

Det dilemma, som jeg her skitserer, har været genstand for teoretisk refleksion blandt mange forskere, før – og måske især efter – de har givet sig i kast med problemstillinger, der overskrider deres eget fags grænser. I hvor høj grad kan man tillade sig at anskue problemstillingen med sit eget fags briller og dermed lukke den ind – og inde – i dette fags begrænsende system? Og omvendt: I hvor høj grad kan man slippe af sted med at inddrage andre fags perspektiver, uden at resultatet af ens anstrengelser bliver naivt og amatøragtigt?

Der findes intet enkelt svar på disse spørgsmål. Men det må være klart for læseren af vores bog om *Europæisk retskultur – på dansk*, at ingen af bidragyderne til bogen er eksperter i alle delaspekter af de emner, vi tager op. Derfor vil den kritiske læser formodentlig i hvert af bidragene kunne finde ufuldkommenheder af både den ene og den anden type.

Betyder det, at man generelt skal afholde sig fra tværfaglig forskning? Nej, intet kunne vel være mere forkert. Tværfaglig forskning er en fundamental forudsætning for ny erkendelse. Ved ikke altid at søge at forstå verden i kendte begreber fra sit eget fag, og billedligt talt ”opdage Amerika én gang til, men ved at se kendte begreber og metoder i andre faglige discipliners spejl, får man måske øje på helt nye kontinenter”, som antropologen Kirsten Hastrup har formuleret det i en artikel om metodiske udfordringer i menneskerettighedsforskningen (Hastrup 2001: 45). Desuden kommer man ikke udenom, at der i verdens mangfoldighed findes mange problemstillinger, der går på tværs af de vilkårlige faglige skel, som universiteternes discipliner i tidens løb har sat. Emnet for vores bog er et godt eksempel på en sådan problemstilling: antropologer er eksperter i ”kulturer”, og jurister er eksperter i ”ret”, men ingen af dem er eksperter i ”retskulturer”. Og selvom deres fag, antropologien og retsvidenskaben, tilsammen dækker den viden, der skal til for at behandle ”retskulturer”, slår de ikke til, når emnet er ”retskulturenes møde i Europa”. Dette møde indebærer et sprogligt møde, som ikke kan beskrives, uden at også lingvistik og oversættelsesteori inddrages. Emnet for vores bog ”ejes” således ikke af noget enkelt fag – det går på tværs af faggrænser og må derfor nødvendigvis behandles tværfagligt.

---

³ Anne Lise Kjær og Lene Palsbro: ”Med andre ord... Hvad jurister og journalister skriver om dansk rets møde med europæisk menneskeret”, pp. 289-339.

Ikke desto mindre bør den tværfaglige forsker holde sig for øje, hvad socialantropologen Max Gluckman og økonomen Ely Devons konkluderer i antologien *Closed Systems and Open Minds: The Limits of Naïvety in Social Anthropology*: Mellem de humanistiske og samfundsvidenskabelige fag henligger der et grænseland, som kun genier bør betræde (Gluckman 1964: 260f). Derfor lykkes tværfaglig forskning nok bedst, når den varetages i et frugtbart samarbejde mellem forskere fra forskellige fag.

Tværfaglighed og faglig dialog

Men lige så væsentlig denne forudsætning er, lige så vanskelig er den at opfylde. Den støder nemlig imod et grundvilkår for videnskabelig kommunikation: at den finder sted mellem fagfolk, der tilhører det samme fortolkningsfællesskab, har den samme faglige baggrundsviden og taler det samme fagsprog. Disse betingelser er som udgangspunkt slet ikke opfyldt ved den tværfaglige kommunikation. Derfor er den dialog mellem fagfolk, som skal hjælpe forskerne sikkert igennem grænselandet mellem fagene, særdeles vanskelig. Det kræver et møjsommeligt arbejde at tilnærme sig hinanden og forstå ikke bare de grove træk, men også de nødvendige nuancer, i de andres fag. Det tager lang tid, hvis det overhovedet lykkes, og ofte vil det være sådan, at en større gensidig forståelse først begynder at indfinde sig, når samarbejdet er ved at være til ende.

I den forbindelse er det tankevækkende, at tværfaglig videnskabelig kommunikation falder uden for gængse teorier om fagkommunikation. Ganske vist arbejder man i fagsprogsforskningen med begrebet "interfaglig kommunikation", men dette begreb anvendes hovedsageligt til at beskrive kommunikationen mellem fagfolk fra forskellige fag i såkaldte "praksisfællesskaber".⁴ Begrebet tager derfor ikke højde for den situation, hvor det er teorier, der skal skabes på tværs af fag, ikke maskiner, broer eller huse.

Der opstilles heller ikke i formidlingsteorien en kategori for den videnskabelige dialog, der finder sted mellem forskere fra forskellige fag. Her skelnes der typisk mellem tre kommunikationstyper: (1) videnskabelig kommunikation, (2) faglig kommunikation og (3) faglig formidling (Jensen 2001: 20). Man kunne så hævde, at kommunikationsforskningen overser en kommunikationstype. Men dette er faktisk ikke tilfældet. Pointen er, at den tværfaglige videnskabelige kommunikation er en specialiseret form for faglig formidling. Problemet er så bare, at resultatet af kommunikationen mellem forskerne gerne skulle være videnskab, ikke populærvidenskab! I dette paradoks ligger den tværfaglige

⁴ Se herom Wenger (1998). I fagsprogsforskningen findes en af de tidlige henvisninger til faglighedsgrader i Beier / Möhn (1981).

forskningens allerstørste problem gemt. Så længe "tværfaget" ikke har udviklet sig til en ny bindestrengsdisciplin med egne begreber, teorier og metoder og egne fortolkningsfællesskaber, er den tværfaglige forskning nødvendigvis ikke forskning alene, men også formidling.

Tværfaglighed og faglig formidling

Når resultaterne af den tværfaglige forskning skal formidles for andre, opstår der endnu et problem. For hvem tilhører bogens målgruppe? Som forfattere er man tilbøjelige til at forestille sig, at bogen må kunne interessere en ligeså bred vifte af fagfolk, som man selv repræsenterer. Men sandheden er nok snarere – i bedste fald, at bogens enkelte artikler hver for sig henvender sig til forskellige målgrupper. Eller i værste fald – og det vel især, hvis den tværfaglige dialog mellem forskerne er lykkedes – at der slet ikke er nogen målgruppe for bogen, fordi ingen andre end forfatterne selv forstår den kreoliserede fagkultur, som artiklerne tilsammen afspejler!

Anmelderne fremhæver især de juridiske artikler i bogen, særligt Henning Kochs,⁵ Hanne Petersens⁶ og Jonas Christoffersens,⁷ som vellykkede eksempler på, "at højt fagligt niveau og fremstilling mod en bred akademisk læsergruppe på ingen måde udelukker hinanden." Der hersker ingen tvivl om, at netop disse forfattere er særdeles dygtige formidlere. Dertil kommer imidlertid, at det kan være lettere at formidle retsvidenskabelig forskning end sprogvidenskabelig, alene fordi det juridiske fagsprog er rigt på begreber og termer, som kendes og anvendes i almensproget.

Irene Baron er f.eks. i en ikke-offentliggjort omtale af vores bog blevet kritiseret for at anvende lingvistisk fagsprog i sin artikel, som f.eks. i følgende passage (s. 175 ø.): "Ikke blot er sprogets leksemer (verberne) konkrete ord med en betydelig intension".⁸ Især ordet "intension" er efter den pågældende læsers mening uforståeligt.⁹ Men hvad skulle forfatteren ellers skrive, når hun skulle formulere sig kort og præcist om ordenes – ja intensionale betydning? Et tilsvarende problem er der med ordet "diskurs", som anvendes i flere af teksterne. Undervejs i arbejdet med manuskripterne havde vi en diskussion om, hvorvidt vi burde undgå denne fagterm af hensyn til læsere, der ikke er bekendt med

⁵ Henning Koch: "Modstandsret – en europæisk demokratiforestilling", pp. 85-121.

⁶ Hanne Petersen: "Holberg – den store formidler af europæisk rets/kultur", pp. 33-60.

⁷ Se fodnote 2.

⁸ Irene Baron: "Dansk og fransk retskultur: to måder at anskue verden på", pp. 167-185.

⁹ Journalist Henrik Døcker, personlig kommunikation.

diskursanalysens begrebsapparat og i stedet – mere løst og fagligt upræcist – tale om ”tekster”, ”debatter”, ”diskussioner” eller ”betydninger”. I Lene Palsbros og min artikel undlod vi at anvende ordet i titlen, men undgå det i selve teksten kunne vi ikke. Da der er tale om en diskursanalyse, konkluderede vi, at der i teksten naturligvis ofte må stå ”diskurs”. Og at det ikke bør undre læseren, ligeså lidt som det kan undre, at der i en retlig analyse ofte står ”ret”. Forskellen er blot, at ”ret” forstås uden problemer af læsere uden juridisk viden.

Tværfaglighed og anmeldernes fag

Endelig vil jeg kommentere et aspekt af den tværfaglige forsknings vilkår, som anmeldelsen af vores bog inspirerer til: Den tværfaglige anmeldelse er underlagt de samme begrænsninger og udfordringer som den tværfaglige forskning – og kræver derfor også fagligt mod! Anmelderne har selv et fag og kommer ikke uden om, at de vurderer bogen med dette fags udsyn. Det er der i sig selv ikke noget i vejen med. Kun hvor det faglige perspektiv indsnævrer horisonten hos anmelderen, bliver det et problem. I det store og hele undgår anmelderne i *Hermes* at falde i denne fælde, men der er især én bemærkelsesværdig undtagelse: omtalen af Lisanne Wilkens artikel om ”Nation, kultur og sprog i Europa”.¹⁰ Om hendes artikel skriver anmelderne direkte: ”Skomager bliv ved din læst!” Som anmelderne påpeger, er Wilken antropolog og ikke lingvist. Derfor er det rigtigt, at hendes analyser af sprogets rolle i nationalstaten ikke er ”videnskabelig lingvistik”. Pointen er imidlertid, at det heller ikke er ”folkelingvistik”, som anmelderne påstår. Det er antropologi. Her anvendt på et tema, som sædvanligvis alene behandles inden for lingvistikens rammer. At skælde ud over, at forfatteren ikke kender til relevante lingvistiske teorier og derfor har ”uret”, er udtryk for en urimelig og forfejlet kritik, som helt er blind for, at Wilken med sin faglige vinkel når frem til et resultat, som – uanset sit ufuldkomne lingvistiske grundlag – er særdeles relevant og tankevækkende for lingvister.

Et andet blindt punkt ses i kommentaren til Jonas Christoffersens artikel om ”Retlig kreolisering”. Her fremhæves de ”betydelige teoretiske svagheder, som opstår, når Christoffersen udtaler sig mere generelt om sprog og kultur.” Anmelderne mener, at lingvisterne i projektet burde være kommet Christoffersen til undsætning og være kommet med en kritik af hans ”overfladiske folkelingvistiske antagelser og have relateret dem til den sproglige relativitetsteori.” Problemet med denne kritik er for det første, at den sproglige relativitetsteori kun er én blandt flere relevante lingvistiske teorier, og slet ikke uomtvistet, for det andet, at denne kritik i alt for høj grad er præget af anmeldernes eget faglige udsyn. Der er næppe tvivl om, at de lingvistiske bidrag til bogen på tilsvarende

¹⁰ Lisanne Wilken: ”Nation, kultur og sprog i Europa”, pp. 61-83.

vis indeholder, hvad jurister ville betragte som lægmandsagtige betragtninger om "ret".

Tak

Det sker ikke ofte, at man inviteres til at skrive en replik til en anmeldelse på en bog, man har været med til at skrive. Som forfatter er man naturligvis først og fremmest glad for, at der er nogen der ikke alene har læst, men også har orket at anmelde ens bog. Men glæden er desto større, når man tillige får lejlighed til at kommentere anmeldelsen. Ofte er der ikke meget at svare på, for de fleste anmeldelser er snarere omtaler, der giver læseren en indholdsversigt og forfatterne en mere eller mindre berettiget ros. Jeg synes, at det er befriende – og berigende – at anmelderne her har turdet skrive en egentlig bedømmelse med både ris og ros – og takker for invitationen til at svare og kommentere.

Referencer

- Beier R. / Möhn, D. (1981): "Psychologische Untersuchungen zu einem 'Hamburger Gutachten'", *Special Language / Fachsprache* 3 (1981), pp. 112 – 233.
- Gluckman, Max (ed.) (1964): *Closed Systems and Open Minds: The Limits of Naivety in Social Anthropology*: Edinburgh & London: Oliver & Boyd 1964.
- Hastrup, K. (2001): "Metodiske udfordringer. Faglighed, tværfaglighed og kreativitet i menneskerettighedsforskningen", *Mennesker & rettigheter, Nordic Journal for Human Rights*. Nr. 1 (2001), pp. 41-49.
- Jensen, Leif Becker (2001): *Den sproglige dåseåbner – om at formidle faglig viden forståeligt*. Roskilde Universitets Forlag 2001.
- Wenger, E. (1998): *Communication of Practice, Learning, and Identity*. Cambridge University Press 1998.

Anne Lise Kjær